

Irena Ristić¹

Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Milan Đorđević²

Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu

352.9(497.11)“2024”
323.22(497.11)“20”
COBISS.SR-ID 182705929

GUŽVA U MESNOJ ZAJEDNICI: MAPIRANJE PRILIKA I PROBLEMA U AKTIVACIJI MESNE SAMOUPRAVE NOVOBEOGRADSKIH BLOKOVA³

Apstrakt

U fokusu rada je reaktivacija mesne samouprave u savskim blokovima Novog Beograda, u kontekstu aktuelnih političkih i urbanističkih promena u Srbiji. Polazeći od istorijskih korena mesnih zajednica u jugoslovenskom društvu, istraživanje prikazuje njihovu institucionalnu degradaciju i normativno obesmišljavanje u savremenom pravnom okviru, te otvara pitanje mogu li se one aktivirati alternativnim modusima samoorganizacije. Kvalitativno akciono istraživanje, sprovedeno kroz fokus grupe sa 29 žitelja četiri mesne zajednice, imalo je za cilj mapiranje problema, ispitivanje potencijala za kolektivno organizovanje i procenu uslova za obnovu mesne samouprave. Rezultati ukazuju na duboko nezadovoljstvo građana uzurpacijom javnog prostora, infrastrukturnim kolapsima i demobilizacijom stanovništva. Iako izražavaju želju za neposrednim političkim učešćem i spremnost za uključivanje u neformalne izbore za savete mesnih zajednica, pravna nejasnoća i politička pasivizacija sprečavaju konkretne korake. Rad osvetljava paradoks institucionalno predviđene, ali faktički onemogućene participacije. Učesni-

1 ir.ristic@gmail.com; ORCID 0000-0003-4949-3304

2 djordj.milan@gmail.com; ORCID 0000-0001-8079-9825

3 Tekst je nastao u okviru projekta EPICA – Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: Aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom (ID 7744648), podržanog sredstvima Fonda za nauku Republike Srbije.

ci vide mesne zajednice kao potencijalne centre demokratskog odlučivanja, ali njihovu revitalizaciju uslovljavaju širim političkim promenama. Uprkos tome, identifikovani su dalji koraci za delovanje odozdo, najpre kroz zborove građana, te mogući zamajac političke imaginacije i novu borbenu sezonu protiv neoliberalne oligarhije – na pragovima mesnih zajednica.

Ključne reči:

mesna samouprava, zajednica, politička mobilizacija, samoorganizovanje, savski blokovi, akciono istraživanje

1. Uvod

U trenutku kada se na ulicama, fakultetima i javnim prostorima Srbije artikulišu zahtevi za dublju transformaciju političkog uređenja, pitanje mesnih zajednica se, gotovo paradoksalno, vraća kao ključno mesto borbe za političku imaginaciju „odozdo“. Studentske blokade krajem 2024. godine reaktuelizovale su zborove građana kao forme direktne demokratije. Time je pitanje mesnih zajednica ponovo ušlo u politički diskurs – ne kao puka institucionalna forma, već kao potencijalna infrastruktura samoorganizovanja. Iako se širi studentski pokret ubrzo preusmerio ka zahtevanju parlamentarnih izbora, i time reafirmisao predstavnički okvir kao glavni horizont borbe, tema mesne samouprave nastavila je da živi u okviru narodnih zborova i vaninstitucionalnih inicijativa. Taj povratak, međutim, nije neutralan niti linearan: on se događa u uslovima duboke krize predstavničke demokratije, izrazite centralizacije upravljanja u svim ključnim domenima važnim za kvalitet života, pravne i institucionalne devastacije javnih ustanova, ali i rastuće potrebe za političkom reorganizacijom na najnižem društvenom nivou. U tom raskoraku, mesne zajednice su i simbol urušavanja nekadašnjeg uređenja i podsetnik na pokušaj upravljanja društvom mimo predstavničkog sistema.

U socijalističkom projektu Jugoslavije, mesna samouprava je zamišljena kao način da se vlast decentralizuje, a demokratija praktikuje neposredno, izvan okvira državnog aparata. Kako pokazuje Mladen Ostojić, istraživač političke ekonomije jugoslovenskog socijalizma, mesna samouprava proističe iz socijalističkog samoupravljanja kao specifične istorijske formacije utemeljene na marksističkoj ideji odumiranja države i radničkog upravljanja društvom (Ostojić, 2022: 6). Iako su prvobitno formalno uspostavljene Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1963, u skladu s članom 114 Usta-

va iz 1974. godine, one postaju obavezan oblik samoupravnog organizovanja, s konkretnim nadležnostima u pitanjima infrastrukture, komunalnih usluga, obrazovanja, kulture, pa čak i narodne odbrane. Njihovo funkcionisanje oslanjalo se na principe kolektivnog odlučivanja putem zborova građana, dok su sredstva za delovanje pribavljana kroz mehanizme poput samodoprinosa, tj. lokalnog poreza o kojem su građani odlučivali direktno. Kroz različite oblike aktivnosti – od društvenih i rekreativnih sadržaja, preko fondova solidarnosti i samodoprinosa, do simboličkih praksi poput bratimljenja – mesne zajednice su tada zamišljane kao temelj društvene kohezije.

Uvid u konkretne oblike svakodnevnog delovanja mesnih zajednica ukazuje i na njihove unutrašnje protivrečnosti i ograničenja. Istoričar Igor Duda, koji iz perspektive društvene istorije i istorije svakodnevice analizira višedecenijsko delovanje mesnih zajednica, pokazuje da su one istovremeno bile i mesta lokalne participacije i instrumenti društvene kontrole. U svojoj studiji *Socijalizam na kućnom pragu* (2023), Duda dokumentuje kako su mesne zajednice organizovane kao prostori okupljanja, samoupravljanja i lokalne solidarnosti, ali i kako su služile integraciji građana u sistem, uz jasno hijerarhizovane uloge unutar samog procesa (organizatori, aktivni i pasivni učesnici). Iako je ideološki okvir pretpostavljao ravnopravno učešće svih, u praksi su žene i mladi bili marginalizovani, dok je deo stanovništva ostajao trajno neangažovan. Ipak, već tokom osamdesetih godina, one počinju da gube svoju političku i organizacionu funkciju: skupštine postaju neaktivne, radnici se isključuju iz odlučivanja, a birokratska logika urušava svakodnevno delovanje mesnih zajednica.

Ovakav ishod, međutim, ne može se razumeti samo iz perspektive lokalne dinamike, već u širem okviru samoupravnog preobražaja jugoslovenskog društva. Književni i politički teoretičar Darko Suvin (2014) ukazuje da je jugoslovensko samoupravljanje izgubilo političku perspektivu upravo zato što je ostalo ograničeno na mikronivo i nikada nije razvijeno u širi, društveni sistem. Upravljačka moć radnika ostala je zarobljena unutar preduzeća i lokalnih tela, dok su ključne odluke u sferama planiranja, oporezivanja i investicija ostale pod kontrolom partijskih i državnih struktura. Politički sistem nije demokratizovan, već je reprodukovao centralizam, a partijska oligarhija – naročito nakon fragmentacije Saveza komunista po republičkim linijama – uspešno je neutralisala svaki pokušaj dublje društvene transformacije odozdo.

Zato ne iznenađuje što su mesne zajednice ostale deo poretka koji je formalno podsticao, ali suštinski blokirao njihovu političku artikulaciju. U tom kontek-

stu, njihovo postepeno gašenje krajem osamdesetih i formalna marginalizacija početkom devedesetih nije bilo slučajnost niti posledica lokalnih slabosti već izraz šireg istorijskog neuspeha da se samoupravljanje razvije u istinski društveni sistem. Nakon socijalističke Jugoslavije, Ustav iz 1990. ukida političku funkciju mesnih zajednica, čime one gube pravo na imovinu, budžetsku autonomiju i institucionalnu reprezentaciju. Danas, prema Ostojiću, njihovo postojanje zavisi od „dobre volje lokalnih vlasti“ (Ostojić, 2022: 12), dok su u urbanim sredinama praktično nestale iz političkog pejzaža.

Ipak, iako su i dalje formalno prepoznate kao oblik neposrednog učešća građana u lokalnoj samoupravi, u Beogradu one pretežno postoje kao pravna fikcija. Oslabljene do mere puke formalnosti, mesne zajednice su – kako to ironično opisuje Dalibor Stupar – „prekvalifikovane u čuvare gradske vlasti“, čime gube svoju izvorno zamišljenu funkciju prostora neposredne demokratije (Stupar, 2023: 5). Analiza normativnih akata, sprovedena u okviru EPICA projekta, potvrđuje ono što autori analize označavaju kao „potpuni normativni haos“ (Mijailović i Kočović, 2025: 224) u pogledu organizovanja mesne samouprave u glavnom gradu. Ključni paradoks leži u tome što Zakon o glavnom gradu definiše savete mesnih zajednica kao predstavničke organe građana, dok istovremeno nalaže da ih imenuju skupštine gradskih opština – što direktno delegitimiše bilo kakav oblik neposrednog izbora i pretvara savete u produžene ruke lokalnih administracija. Pokušaji da se građani uključe u predlaganje kandidata putem narodnih zborova dodatno su obesmišljeni uslovom o prisustvu najmanje polovine stanovnika mesne zajednice, što u urbanim sredinama čini izbore faktički nemogućim. Na nivou pravne usklađenosti situacija je još nepovoljnija. „Nijedna gradska opština nema usklađene propise“, navode isti autori (str. 258), dok u praksi većina mesnih zajednica ili uopšte nema donete statute, ili su oni nesaglasni s višim aktima. Na primer, u Novom Beogradu mesne zajednice nemaju ni statute, dok su u opštini Čukarica ugašeni žiro računi, a sedišta mesnih zajednica prebačena na opštinsku upravu – čime je, kako navode autori studije, „svaki pravni subjektivitet mesnih zajednica prestao“ (str. 258).

Iako Zakon o lokalnoj samoupravi prepoznaje mesne zajednice kao oblik „zadovoljavanja potreba i interesa lokalnog stanovništva“ (Zakon o lokalnoj samoupravi, 2007, Član 72), njihov pravni položaj je nedovoljno definisan, što je, kako ukazuje istraživač u oblasti javnog prava Miodrag Radojević, dovelo do „raznovrsnih rešenja u različitim jedinicama lokalne samouprave“ (Radojević, 2023: 136). Taj „normativni raskid“ ne bi bio posebno problematičan da ne proizvodi efekat političke demobilizacije, ostvarene kroz sistemsku insti-

tucionalnu „neprohodnost“ i prekid svakog kontinuiteta mesne samouprave. U takvom kontekstu, ne čudi što se javlja i pitanje da li građani uopšte imaju mesta u političkom sistemu, osim da „izađu na izbore i zaokruže brojeve ispred partijskih lista“ (Stupar, 2023: 5). Kao ilustracija dugoročnog napada na institucionalni značaj mesne samouprave služi primer ukidanja mesnih zajednica u Zemunu početkom '90-ih. Aktivista Dragan Stojković opisuje kako su prostorije mesnih zajednica preuzele stranačke strukture – dok su građani ostali bez „osnovnih uslova da ostvare svoja prava iz Ustava, za okupljanje bilo kojim povodom – od javne rasprave o urbanističkim planovima, do prostora za okupljanje udruženja građana, kulturne i edukativne programe“ (Stojković, 2020: 10). Međutim, kao što Stupar opominje, dugotrajno sistemsko obesmišljavanje participacije proizvelo je i unutrašnje barijere kod samih građana, čiju političku pasivnost često ne oblikuje apolitičnost, već duboko internalizovano osećanje nemoći (Stupar, 2023: 6).

Upravo u blokadi institucionalnih mehanizama, ali i uprkos njoj, može se pojaviti politička praksa koja mesne zajednice ponovo gradi kao moguće uporište demokratskog delovanja *odozdo*. Jer – kako podseća istraživač prostornih politika Uroš Pajović – samoupravljanje nije upravljanje sobom, već neprekidna borba za kolektivno raspolaganje prostorom, vremenom i sredstvima života (Pajović, 2020); a upravo u toj borbi može se otvoriti prostor da mesne zajednice postanu uporišta političke emancipacije. Tako i dolazimo do pitanja: Kakve su mogućnosti za re-aktivaciju mesnih zajednica u predgrađima koja imaju snažnu aktivističku scenu? Takav je, na primer, slučaj s novobeo-gradskim blokovima u kojima se tokom poslednjih pet godina pojavilo više inicijativa za odbranu javnih resursa, mahom vezanih za očuvanje Savskog nasipa, keja, te drugih javnih površina koje se ubrzano preuzimaju i privatizuju. Možemo pretpostaviti da su žitelji savskih i lokalnih blokova sasvim spremni da prepoznaju prilike i puteve kako se mesna samouprava može povratiti, te odgovoriti na lokalne probleme i potrebe. Na osnovu takvog polazišta, izveli smo akciono istraživanje zasnovano na kvalitativnom pristupu ukorenjenom u neposrednom kontaktu sa stanovnicima savskih blokova i onih koji su u njihovoj neposrednoj blizini, iz četiri mesne zajednice: „Sava“, „Savski keč“, „Mladost“ i „Bežanijski blokovi“. Pratili smo njihove doživljaje, iskustva, probleme i načine kolektivnog reagovanja u lokalnom kontekstu, uz procenu problema koji bi se mogli rešavati kroz kolektivno organizovanje i uz revitalizaciju mesnih zajednica.

Ciljevi istraživanja su delom bili definisani eksplorativno, a delom akciono. Radi boljeg uvida u probleme i prilike za aktivaciju mesnih zajednica, usmerili smo se na:

- A. Mapiranje potreba i problema lokalnih žitelja koji bi se mogli rešavati kolektivnim organizovanjem, kroz organe mesne samouprave;
- B. Snimanje stepena interesovanja, motivacionih barijera, problema u mobilizaciji ljudi i dometa istraživačko-akcionih intervencija ovog tipa.

U akcionom pogledu, usmerili smo se na:

- C. Informisanje susedstva kako se mogu rešavati problemi na lokalnom nivou preko mesne zajednice, i senzibilisanje za zajedničke akcije;
- D. Agitaciju i mobilizaciju ljudi da se uključe u neformalne izbore za savet mesne zajednice, ali i u širu borbu za lokalnu samoupravu.

2. Metod

Tokom četiri meseca, od februara do juna 2024. godine, organizovali smo osam fokus grupa sa ukupno 29 učesnika i učesnica.⁴ Većina tih grupa (šest) bila je organizovana u prostoru mesne zajednice „Savski kej“ u Bloku 70, sa učesnicima po pozivu. Naime, najpre smo identifikovali zainteresovane i relevantne aktere u lokalnoj zajednici, koji su do tog trenutka pokazali visok stepen aktiviteta u okviru lokalnih organizacija za odbranu javnih resursa („Zajednička akcija“, „Savski kej“, „Za naš kej“, „Za zeleniji i uređeniji blok 44“), a potom smo ih animirali da se uključe. Oslanjali smo se i na principe *snowball* uzorkovanja: na kraju svake fokus grupe poslednje pitanje je bilo posvećeno kandidovanju komšija koji bi bili korisni sagovornici i potencijalni članovi budućeg saveta u njihovoj mesnoj zajednici. Tako smo dobijali preporuke i nove kontakte, te uspostavili komunikaciju s gotovo svim aktivistima iz lokalne zajednice koji su hteli da se uključe. Dve dodatne fokus grupe bile su terenske, organizovane u autentičnom prostoru zajednice, s ljubiteljima pasa koji svoje ljubimce šetaju po Savskom keju. Ove „kućarske“ grupe su posebno osmišljene kako bismo uključili širi krug ljudi, bez neposrednog iskustva u aktivizmu, ali sa uvidima iz životnih praksi blokova.

4 Uz autore ovog teksta, u sprovođenju istraživanja i vizuelizaciji rezultata učestvovala je i Tijana Cvetković, aktivistkinja inicijative *Mesna samouprava*.

Tokom fokus grupa tri teme su bile u fokusu:

1) Lokalni problemi

Pitanja: *Šta su najveći problemi u vašem okruženju? Zašto se javljaju? Kada biste pravili listu, koje bi bile prve tri stvari koje biste želeli da promenite u svom komšiluku?*

2) Kolektivno organizovanje

Pitanja: *Kako se komšije u vašem kraju organizuju i oko čega? Šta je delotvorno? Šta još treba da se uradi? Koje smetnje prepoznajete?*

3) Aktivacija mesnih zajednica

Pitanja: *Da li biste se uključili u neformalne izbore za savet mesne zajednice? U kojoj meri: a) samo kao glasač, ili b) organizator-agitator, ili čak kao c) kandidat za člana/članicu saveta mesne zajednice?*

Kroz razgovore s komšijama prikupljali smo iskustva, primedbe i predloge, čime smo dobili uvid ne samo u konkretne probleme savskih blokova već i u obrasce ponašanja, prepreke i kapacitete za zajedničko delovanje. Pristup je omogućio razumevanje problema iz perspektive svakodnevnog života ljudi – kroz njihov jezik, emocije, konfliktne stavove i lične priče. Takođe, pokazao je na koje načine se solidarne prakse, frustracije, protesti, ali i entuzijizam artikulišu u lokalnom kontekstu. Stoga istraživanje nije ostalo na nivou spoljašnje, striktno dijagnostičke analize, već je direktno uronilo u socijalno tkivo zajednice – čime je stvoren prostor za potencijalne akcije. U finalnom delu susreta, tokom razgovora o aktivaciji mesnih zajednica, prikazivali smo modele organizovanja u drugim mesnim zajednicama (na primer, rešavanje problema na Prokopu organizovanjem neformalnih izbora za savet mesne zajednice „Stjepan Filipović“, koji je nametnuo zahtev institucionalne reprezentacije, čuvajući pritom svoju autonomiju), kao i druge materijale za aktivaciju komšiluka (flajere, plakate, prateće dokumente).

Kao dopuna, analiziran je sadržaj javne tribine ZLF-a izvedene u aprilu 2024. ispred mesne zajednice „Sava“ u Bloku 45, povodom pitanja u vezi sa aktivacijom mesne samouprave. Pored partijskih predstavnika, u diskusiju su uključeni aktivisti, a potom i okupljeni građani blokova. Transkript tribine je korišćen kako bi se kombinovala građa iz zatvorenih, fokusiranih razgovora i javnog foruma.

Svi susreti su snimani, uz saglasnost prisutnih, potom transkribovani i podvrgnuti kvalitativnoj analizi (prema glavnim tematskim pitanjima), uz procenu učestalosti odgovora i dodatnih opservacija.

3. Rezultati i diskusija

Lokalni problemi

Sedam krupnih problema prepoznato je tokom dijaloga, koji mahom potiču od investitorskih urbanističkih projekata na teritoriji Novog Beograda.

Uzurpacija javnih površina. Komšije se protive „betonizaciji blokova“ i „divljačkoj gradnji“, kako je nazivaju, kada se osvrću na gubitak zelenih površina, zauzimanje šetališta i keja, i dotrajalost infrastrukture koja nije predviđena za takva urbanistička proširenja. „Od opštine s najviše zelenila u gradu, postali smo prenaseljena opština u kojoj nemaš gde da prošetáš dete“, govori jedna od sugrađanki na fokus-grupi, pa dodaje: „Sad su došli bageri da grade na livadi, posred našeg bloka.“ Evidentno je da krupni investitorski projekti ugrožavaju život komšija, opterećuju već dotrajalu infrastrukturu i zauzimaju zajedničke prostore. Ovakvi obrasci investitorskog urbanizma ne mogu se odvojiti od procesa centralizovanog odlučivanja i političke marginalizacije lokalnih zajednica. U skladu sa Ostojićevim uvidima (2022), slabljenje mesne samouprave ne predstavlja samo gubitak institucionalnog kanala već i potiskivanje društvenih snaga koje bi mogle delovati kao korektiv logici kapitalističke akumulacije u urbanom prostoru. Gotovo svi sagovornici su odmah istakli ovaj problem uz poseban osvrt na uništavanje Savskog nasipa, zauzimanje keja (saobraćaj se penje do Ostružničkog mosta) i specifičnu vrstu splav-ofanzive na koju ne mogu da utiču, na primer: „Selektivno se uklanjaju kulturna mesta u kraju, kao što je splav „Gusar“, koji je imao krajnje pristupačne cene, dok neki novi ostaju netaknuti“, uz širenje pratećih infrastrukturnih objekata (kiosci i suvenirnice). Time žitelji gube socijalna čvorišta, te mesta od opšteg značaja za zajednicu. Pojedinci pominju i neadekvatnu gradnju parkinga zbog koje dolazi do razbijanja ivičnjaka, oštećenja drveća, ostavljanja šuta, i štete za ceo komšiluk.

Manjak obrazovno-vaspitnih i zdravstvenih ustanova/usluga. Nadovezuje se na problem prenaseljenosti: u novim blokovima nema dovoljno škola, vrtića, zdravstvenih stanica, sportsko-rekreativnih sadržaja, kao ni prostora za najmlađe. Gradnja ne prati potrebe stanovnika: posebno se ističu problemi sa obrazovno-vaspitnim ustanovama, koje ili ne postoje ili su neadekvatno raspoređene, a na čitavoj teritoriji postoje samo dva doma zdravlja, primećuju gotovo svi sagovornici. Pritom, objekti i sadržaji su mahom nedostupni osobama sa invaliditetom jer većina javnih prostora nema rampe.

Parking-kolapsi i problemi sa saobraćajem. Ovo su smetnje koje ukazuju na potrebu za sistemskim intervencijama. Pored manjka parking-mesta, komšije primećuju izgradnju privatnih garaža koje im nisu dostupne, i samoživo bahato ponašanje vozača (oko pijace, šetača na keju, prodavaca u kineškom tržnom centru koji kola koriste kao magacinski prostor). Primećuju i ukidanje rečnog saobraćaja, kao i veoma loše uređene biciklističke staze.

Zagađenje i bezbednost. Zbog prenaseljenosti bez adekvatnih javnih usluga, kao i zbog smanjivanja resursa za održavanje higijene (broj čistača je pao ispod minimuma za teritoriju, od 18 na 5 za čitav kej), naselja postaju sve prljavija, a tehnička oprema i mobilijar propadaju. Ujedno, u pojedinim ulicama se ljudi snalaze s grejanjem (pale gume), dok vlasnici kapitala nastavljaju da koriste prilike za uvećanje profita, bez obzira na stepen zagađenja koji podižu, posebno kada je u pitanju reka (kanalizacioni ispusti splavova, poplave zbog loših odvoda), katkad i uz direktne udare na zdravlje sugrađana (privatne radiološke klinike bez zaštite). Sve to komšije primećuju, i nisu optimistične: „Tek ćemo da vidimo šta će nam se desiti kad krene sav taj litijum niz Savu“ kaže jedan zabrinuti glas, aludirajući na aktuelne proteste protiv iskopavanja Rio Tinta.

Nekultura i primitivizam. „Niko ne ume za sobom da počisti, svi misle da će neko za njima da počisti, mi nemamo osnovnu kulturu“ – može se neretko čuti, dok se problemi pripisuju manjku lične odgovornosti ili vaspitanja. Katkad se činovi agresije (vandalizacija dečjih igrališta, bacanje petardi na pse i ljude) objašnjava kao primitivizam, dok se zanemarivanje društvenih normi vezanih za čuvanje zajedničkog ređe pominje. Razlozi se lociraju u „manjak kućnog vaspitanja“ pre nego u atomizovano društvo bez solidarnosti.

Opterećenje i dotrajalost infrastukture. Kanalizacija je krajnje nedostatna u odnosu na zahteve novoizgrađenih objekata, a dotrajali azbestni krovovi u pojedinim blokovima prete da postanu ozbiljan problem, jer ne postoje sredstva za rešavanje tog pitanja.

Manjak kulturnih sadržaja i ukidanje okupljališta. U javnim prostorima nema kulturnih sadržaja oko kojih se komšije okupljaju (izuzev regularnih igrališta, a i njih ima sve manje). Jedino mesto kulture koje se pominje je samooorganizovana scena u bloku 44, koju su pokrenule same komšije. Upečatljivo ostaje što sagovornici nijednom tokom razgovora nisu pomenuli Novo-beogradsku kulturnu mrežu i Galeriju „BLOK“ – javne ustanove kulture koje već godinama zauzimaju prostor mesne zajednice „Sava“ u centru Bloka 45,

imaju profesionalnu opremu i obrazovano osoblje, a po izveštajima i veoma bogat program. Ipak, čini se da ih žitelji savskih blokova ne prepoznaju kao mesta koja odgovaraju njihovim kulturnim i socijalnim potrebama.

U svojim opservacijama, sagovornici precizno primećuju uzroke problema. Najpre ističu *odsustvo sistemskih rešenja* u pogledu stambene politike, saobraćaja i izgradnje javnih institucija, a potom i *partokratsko, te neodgovorno i krajnje netransparentno upravljanje javnim resursima*, uz potpuno zanemarivanje potreba komšiluka. Odsustvo sistemskih rešenja najviše prepoznaju kod investitorskih projekata kao što su novi most, autobuska stanica, akva park ili trase najavljenog metroa. Roditelji primećuju da se grade nove škole na zelenim površinama, dok ogromne postojeće škole rade sa smanjenim kapacitetom. Takođe, saobraćajni problemi su u fokusu ovih sistemskih peripetija jer glavna ulica (Jurija Gagarina) postaje pretesna zbog novogradnje i pretvorena je gotovo u magistralni put sa ogromnim prometom (prevelik broj vozila, dok se tramvaji ukidaju): „Mi smo bukvalno žrtvovani, a da nismo svesni toga. Čitav deo grada je žrtvovan za saobraćajni koridor za koji nas niko nije pitao, niti je neko planirao kako će to izgledati za deset godina“ – zaključuje jedna sagovornica.

Kada je reč o neodgovornim postupcima vlasti, svima je već jasno da se partijski činovnici bave isključivo spiskom svojih glasača i članova partije, i da ne rade ništa za zajednicu. Znaju da se Plan generalne regulacije (PGR) menja bez ikakve konsultacije s lokalnom zajednicom, i nekoliko puta su se tim povodom konfrontirali s funkcionerima: „Mi smo pitali gradskog arhitektu, zašto niste ostavili jedno čoše da se izgradi škola kad se već gradi toliko stanova, on nam je rekao: investitori su bili brži. Prosto, interes kapitala je ispred interesa građana. Oni su korumpirani. Nema strategije, nema promišljanja ni oko čega.“ Iz sopstvenog iskustva, sagovornici ističu i visok stepen neodgovornosti profesionalnih upravnika zgrada, kao i njihovo netransparentno finansijsko poslovanje. Konačno, rezimira jedan deprimirani glas: „Možemo mi da diskutujemo ovde kako hoćemo i koliko hoćemo, niko nas ništa ne pita.“

Postoje i problemi koji se ne spominju, sasvim dosledno i bez presedana: niko od sagovornika ne pominje kako ljudi žive. A od posla i jurnjave su jedva stizali da se sa nama sretnu. Rade mukotrpno, i jedva sastavljaju kraj s krajem čak i kada rade po dva posla, ostajući bez slobodnog vremena za sebe i porodicu. Socioekonomski pritisci i pauperizacija su skrajnuti u polje ličnog, iz političkog prognani na razinu psihološkog. Ako ne možeš da opskrbiš sop-

stvenu porodicu, a osnovne potrebe ostaju nezadovoljene – to se doživljava najpre kao lični problem i nije za javnost: „Biće da je to zato što nisi dovoljno sposoban i preduzimljiv za ovaj sistem“, sufliraju im vlasnici i servisi krupnog kapitala dok stid sakriva pravog neprijatelja i maši metu odgovornosti.

Kolektivno organizovanje

Umesto mesnih zajednica. „Vajber grupe zamenjuju mesne zajednice, ili fingiraju neki način donošenja odluke, a pritom dolazi i do neprijatnih situacija, ne slažu se ljudi, i onda se pokazuje kako to nije uvek dobro, jer ipak treba nekako regulisati kako će se komunicirati, šta je validno i kako se donose odluke. Baš mi upada u oči kako su te Vajber grupe zamenile neke stvarne demokratske modele. Naravno, i one su veoma demokratske, ali niko ne može da donese neku odluku iza koje će svi stajati“ – ukratko rezimira jedna aktivistkinja, dok objašnjava kako se komšije organizuju oko protesta, radnih ili direktnih akcija. Dakle, komšiluk se organizuje neposredno, svaki put kada je direktno ugrožen. Grupe služe za oglašavanje i objavu većih događaja, za mobilizaciju šireg kruga žitelja. Aktivističke družine deluju sve vreme, usmerene su ka lobističkim i legalističkim dejstvima, kao što su: upućivanje primedbi na zakonske okvire (investicija), apeli partijama, lobiranje protiv intervencija u PGR, deljenje letaka, lepljenje plakata, organizacija štandova i prikupljanje potpisa za peticije. O tome iscrpno izveštavaju aktivisti. Samo jedan glas iz komšiluka se osvrće na zanemarene kućne savete, kao potencijalne tačke za uređivanje zajedničkog života. Ovakve spontane forme organizovanja ukazuju na trajnu potrebu za lokalnim strukturama odlučivanja, ali i na odsustvo stabilnih institucionalnih oslonaca. To potvrđuje tezu koju iznosi i Duda (2023): da političko delovanje ne nestaje usled apatije, već usled trajnog potiskivanja svakog prostora u kojem bi moglo da se institucionalizuje na demokratski način.

Delotvorne akcije. Najdelotvornije su one koje se organizuju povodom vanrednih situacija, kada je potrebna hitna odbrana teritorija. Takve su na primer bile akcije oko odbrane Savskog nasipa, prisećaju se komšije, kao i protest kod *Šelove* pumpe, koji je okupio gotovo dve hiljade ljudi. Odličan odziv imaju i veliki javni događaji kao što su koncerti, trka, ručak ili žurka: „Mora da bude besplatno i masovno“, procenjuje jedan glas, a drugi insistiraju na pozitivnom predznaku okupljanja, kao na primer prilikom zajedničke sadnje na livadi, ili oslikavanja amfiteatra: „Ljudima je muka od negative. Samo pozitivne poruke treba slati, to može da pokrene ljude.“ Prisećaju se i kako

su počele velike akcije, i šta je bilo presudno: „Mnogo toga se promeni kad jedan čovek inicira neku stvar, pokrene nekoliko ljudi, pa se ostali uključe. Ali taj jedan je ključan.“ Čini se da komšije katkad preценjuju individualni entuzijazam, mada jasno prepoznaju važnost neposredne agitacije i direktno povezivanje s ljudima: „Kada popričamo licem u lice, pa ga pozovem direktno, ne može da ne dođe!“

Treba aktivirati omladinu, kažu, mobilisati upravnike zgrada iz redova stanara koji najbolje razumeju i prate lokalne probleme („samo da nije partijski kadar!“), praviti informativno-edukativne sadržaje kao što su tribine, štampati fanzine i lokalne novine: „Ljudi ne znaju kako se planira gradnja novih zgrada, to su skriveni procesi, treba ih informisati!“

Smetnje i prepreke u aktivaciji. Brojne su, oko toga se svi slažu. Najveći problem je pasivnost ljudi i inercija, ističu sagovornici, manjak motivacije da se ljudi uključe tako da aktivističke organizacije ostaju malobrojne: „Ja prosto ne znam kako ljude pokrenuti da nešto urade“, kaže komšija, a drugi dodaje: „Svi čekaju da neko drugi nešto organizuje, ili da neko drugi reši problem, ako može zauvek. Niko ne shvata da je to dugotrajan proces.“ Javlja se zamor, nedostaju vremenski resursi. Ljudi su svesni da je ogromna količina truda i vremena potrebna za organizaciju akcija, a većina ljudi je opterećena poslom i brojnim obavezama: „Ne možemo da postignemo sve, ne stižemo da se organizujemo, a opozicija ne radi svoj posao kako treba.“ Usled fluktuacije stanovništva i ukidanja svih mesta za okupljanje, komšiluk ostaje razjedinjen i otuđen. Ne postoje mesta čak ni za razmenu stavova ili diskusiju, a kamoli za pronalaženje nekog zajedničkog rešenja, te disenzus oko pojedinih postupaka vlasti dodatno razjedinjuje zajednicu (slučaj „Gusar“). Iz subjektivnih utisaka, evidentan je manjak solidarnosti, a usled pomeranja frustracije katkad i negativni afekti, kao što je zavist. Akumulira se nezadovoljstvo zbog manjka resursa da se iz defanzivnog pređe u ofanzivniji modus delovanja: „Ovo je maraton, nije sprint. Mi non-stop gasimo vatre, i bukvalno ne stignemo ništa drugo da radimo nego samo da gasimo vatre. Otud taj neki utisak da se samo time bavimo i da ništa ne postižemo.“ Jedan glas dopunjuje: „Sad je glavni odgovor koji dobiješ kad nekog pozoveš: 'Nećemo mi da se bavimo politikom.' To je ozbiljan problem.“ Predubeđenja spram participacije u društvenim procesima dodatno otežavaju širenje borbe, jer ljudi izjednačavaju političko i partijsko delovanje te reaguju averzijom.

Odnos prema mesnim zajednicama. Kada ljudi govore o preprekama i smetnjama, često se osvrću na odnos prema mesnim zajednicama. Na pr-

vom mestu se pojavljuje problem nedovoljne informisanosti: ljudi ne znaju da mesne zajednice postoje; ako znaju – onda ne znaju čemu služe. Dešava se da ne znaju ni gde se tačno nalaze prostorije mesnih zajednica. Na tematskoj tribini, jedna od učesnica tim povodom ističe: „Čini mi se da smo digli ruke od gradskih opština, jer nam je neko rekao da one nemaju nikakve nadležnosti, i da ništa ne može da se uradi dok se ne promene viši pravni akti, poput Statuta grada.“ Drugi veliki problem je potpuna degradacija mesnih zajednica kao institucija, primećuju građani, kao i njihovo obezvlašćivanje: Mesnim zajednicama su oduzete sve funkcije, a delokrug rada sveden na sitne sezonske servise (deljenje soli tokom zime ili sredstava za deratizaciju), te ustupanja prostora za izvođenje izbora za više nivoe javne uprave. Jedan od starijih učesnika pomenute tribine seća se nekadašnjih prednosti: „Ako bismo vratili funkcije mesnim zajednicama, kakve su one bile 70-ih, mogli bismo skoro sve svoje potrebe da rešavamo na mesnom nivou. Za sve papire koji su bili potrebni, izvode iz matičnih knjiga, dokumentaciju za lične karte – mi smo odlazili u mesne zajednice, a oni su nas obaveštavali kada to završe. Nije bilo redova i čekanja, a znala se odgovornost pojedinaca.“ Mlađi glas poentira: „Potrebno je da znamo šta nam znači mesna zajednica, da je ona osnova svakog društva, tj. prvi korak koji treba da učiniš u pogledu pristupa društvenim procesima.“

I koliko god građani zvučali mračno dok govore o problemima, ideje im ne manjkaju dok smišljaju šta bi u svojoj mesnoj zajednici želeli da naprave i organizuju. Kažu da hoće: javne bioskope u parkovima sa otvorenim kalendarom na bazi samoorganizacije, pesničke večeri na otvorenom u kojima učestvuje komšiluk i koje uređuje zajednica, utakmice raznih vrsta i međublokovske sportske turnire, šahovski klub i radionice za okupljanje svih generacija. Napravili bi nove zelene površine (za sadenje) i druženje, čak i zeleni koridor između savskog i dunavskog keja. Nabavili bi i male traktore za čišćenje snega, kao i druga pomagala, koje bi komšije iz mesne zajednice pozajmljivale po potrebi. Sve bi to moglo da se radi, znaju, kad bi mesna zajednica oživela.

Aktivacija mesnih zajednica

Do juna 2024. komšije iz savskih blokova mahom su se organizovali preko socijalnih mreža i grupa, umesto u mesnim zajednicama. Pokretali su direktne i radne akcije svaki put kada su im prava ili potrebe ugrožene. Pritom, u razgovorima su pokazali da prepoznaju važnost mesnih zajednica, i ne pre-

staju da traže prostore neposrednog odlučivanja i uticaja, kako na stambenu tako i na druge javne politike od kojih im životi zavise. Većina komšija s kojima smo razgovarali uključila bi se aktivno u pripremu izbora za savet mesne zajednice, kroz agitaciju, organizaciju i logističku podršku (80% njih), pod uslovom da nominacije dolaze iz komšiluka, a ne iz struktura javne uprave. Trećina sagovornika je i prihvatila kandidaturu za člana ili članicu saveta mesne zajednice, kada smo im preneli nominacije komšija.

Paradoksalno, žitelji ipak ne pokazuju spremnost da sami preuzmu inicijativu za organizaciju neformalnih izbora u svojim mesnim zajednicama. Kada smo im prikazivali izborna iskustva iz drugih mesnih zajednica, i dejstva koja su postignuta, ostajali bi uzdržani. Čini se da su jedni preplavljeni šumom legalističkog haosa kojom su mesne zajednice obezvlašćene, uz mnogo pitanja pravno-birokratskog tipa vezanih za odluke uzurpiranih državnih institucija, a drugi ostaju skeptični prema dejstvu neformalnih izbora koji su pokrenuti van institucionalnih okvira, te nisu priznati od vlasti. Poroznost granice između legalnog i legitimnog ne pomaže im u odluci, te prvi atribut preuzima prevagu kao ključni parametar procene izvodljivosti, a možda i efektivnosti. Skepsa dominira i uspešno brani od svake akcije. Za sve veće strukturne promene, daleko više se očekuje od promene vlasti na izborima, no od bilo kakvog vida samoorganizovanja. I mada primećuju da opozicija „ne radi svoj posao“, očekivanja od pojedinih partija su veoma visoka, a poverenje im se poklanja bez trunke oklevanja. To je druga stvar koja se ne dovodi u pitanje, i gotovo nikada se ne pojavljuje u razgovorima: niko od aktivista i komšija ne preispituje politiku opozicionih partija koje deklarativno zastupaju koncept mesne samouprave, čak i kada predstavnici tih partija prave upitne koalicije s partnerima koji zastupaju projekte investitorskog urbanizma i eksploataciju prirodnih resursa Srbije. Skepsa prema neformalnim oblicima delovanja nije nužno izraz pasivnosti, već racionalna reakcija na sistemsko obesmišljavanje participacije – što Ostojić (2022) i navodi kao rezultat dubljeg procesa preraspodele političke moći ka centrima upravljanja, čime se direktno potiskuje potencijal lokalne samoorganizacije.

4. Na kraju – početak

Kao završni događaj istraživačkog procesa, u Mesnoj zajednici „Savski kej“ u Bloku 70 održan je 12. juna 2024. godine veliki sastanak na koji su bili pozvani svi učesnici i učesnice. Diskutovali smo o rezultatima i zajedničkim uvidima, kao i o mogućnosti kolektivnog organizovanja izbora za savet. Analiza je

dopunjena novim uvidima, a razmotrene su uloge prisutnih u čitavom procesu. Mi nismo insistirali da se izbori izvedu, niti smo pokrenuli inicijativu samostalno. Agitovali smo otvoreno i ponudili lične resurse, kroz logističku i organizacionu podršku. Do danas izbori nisu organizovani. To je pokazalo i limite ovakvih istraživačko-akcionih intervencija. Vidimo ih upravo u svetlu političke demobilizacije koji su izazvani normativnim raskidom između zakonskih mogućnosti i sistemske neprohodnosti, o čemu je pisao Radojević (2023). Uprkos istrajnosti i uvidima, sami građani ostaju „zaglavljani“ u ovom procepu, očekujući razrešenje s viših nivoa vlasti. Svakako, to nije jedini mogući ishod. Potvrđuju to alternativni modusi političkog organizovanja koji izranjaju iz studentskih protesta, samo pola godine kasnije.

Ipak, politički impuls nije nestao. Naprotiv, u procepu između *mogućeg* i *faktičkog* smešta se i nedavna inicijativa studenata koji, nakon višemesečnih blokada univerziteta, pozivaju građane na organizovanje narodnih zborova po uzoru na plenumsku praksu. U *Pismu narodu Srbije* iz marta 2025, oni eksplicitno pozivaju na reaktivaciju lokalne samouprave kroz zborove građana, kao zakonima zagarantovan, ali politički potisnut oblik odlučivanja. Takav poziv ne dolazi iz utopijskog impulsa već iz vrlo konkretne spoznaje o nemoći predstavničkih struktura da odgovore na višedecenijsku društveno-političku krizu: „Predstavnička demokratija očigledno nije u stanju da reši višedecenijsku krizu [...] dok model neposredne demokratije, na osnovu našeg iskustva, ima dobru šansu“ (Studenti u blokadi, 2025).

Još kako! Na osnovu studentskog iskustva, koje dele s građanima, čini se da će se mesne zajednice tek aktivirati u narednom periodu. Kreće se ka njima sve odlučnije. Na samom početku proleća 2025. u novobeogradskim blokovima pokrenuti su zborovi. To je dobar početak jedne borbene sezone protiv neoliberalne oligarhije – na pragovima mesnih zajednica.

Literatura

- Duda, I. (2023). *Socijalizam na kućnom pragu: Mjesna zajednica i svakodnevnica društvenog samoupravljanja u Jugoslaviji*. Zagreb; Pula: Srednja Europa
- Mijailović, A., i Kočović De Santo, M. (2025). Mesne zajednice kroz vreme: šta je prioritet – zakonodavna reforma ili novi modeli lokalne samouprave? u N. Mihaljinac i S. Jankov (ur.), *Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom* (str. 239–275). Beograd: Fakultet dramskih umetnosti

- Pajović, U. (2020). *Self-Management Is Simultaneously a Form, a Means, and a Goal of Sociopolitical Struggle!*, Kajet Journal. Pristupljeno 9. jula 2025, sa <https://kajetjournal.com/2020/01/22/interview-with-uros-pajovic/>
- Radojević, M. (2023). Lokalna demokratija i oblici direktnog učešća građana u vlasti (primer – Srbija). *Sociološki pregled*, 81(2), str. 352–372. <https://doi.org/10.5937/spm81-45784>
- Stojković, D. (2020). *Okupirani grad – Građanski otpor radikalnoj vlasti u Zemunu, Dokumenti 1997–1999*. Zemun: Izdanje autora, str. 10.
- Stupar, D. (2023). *Mesta neposredne demokratije ili čuvari gradske vlasti: Šta opet hoćete s tim mesnim zajednicama*. U *Bilten Stanar: Novine Inicijative za lokalnu samoupravu*, br. 20–21, jesen. Novi Sad: Grupa za konceptualnu politiku
- Suvin, D. (2014). *Samo jednom se ljubi: Radiografija SFR Jugoslavije 1945–72, uz hipoteze o početku, kraju i suštini*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung
- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. (1963). *Službeni list FNRJ*, br. 14/63. Beograd: Službeni list FNRJ
- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. (1974). *Službeni list SFRJ*, br. 9/74, čl. 114. Beograd: Službeni list FNRJ
- Ustav Republike Srbije. („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 1/1990). Preuzeto 9. jula 2025, sa [https://bs.wikisource.org/wiki/Ustav_Republike_Srbije_\(1990\)](https://bs.wikisource.org/wiki/Ustav_Republike_Srbije_(1990))
- Studenti u blokadi. (2025). *Pismo narodu Srbije*. Pristupljeno 9. jula 2025, sa <https://blokade.org/sr-lat/vesti/pismo-narodu-srbije/>
- Zakon o lokalnoj samoupravi. („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 47/2018, 111/2021 – dr. zakon). Preuzeto 9. jula 2025, sa https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_lokalnoj_samoupravi.html
- Zakon o glavnom gradu. („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 37/2019, 111/2021 – dr. zakon). Preuzeto 9. jula 2025, sa https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_glavnom_gradu.html
- Transkripti fokus grupa u Mesnoj zajednici „Savski kej” (februar–jun 2024). Arhiva istraživačkog tima EPICA projekta, neobjavljeni izvor
- Transkript javne tribine ZLF ispred Mesne zajednice „Sava”, Blok 45, Beograd (9. april 2024). Arhiva istraživačkog tima EPICA projekta, neobjavljeni izvor

Irena Ristić
Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade

Milan Đorđević
Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade

COMMOTION IN THE LOCAL COMMUNITY: MAPPING POSSIBILITIES AND CHALLENGES IN THE (RE)ACTIVATION OF LOCAL SELF-GOVERNANCE IN NEW BELGRADE'S BLOCKS

Abstract

This paper focuses on the reactivation of local self-governance in the Sava River residential blocks of New Belgrade, within the context of current political and urban transformations in Serbia. Starting from the historical roots of local community councils (mesne zajednice) in Yugoslav society, the research traces their institutional degradation and normative dismantling in the contemporary legal framework, and raises the question whether they can be revitalized through alternative modes of self-organization. The qualitative action research, conducted through focus groups with 29 residents across four local communities, aimed to map local problems, explore potentials for collective organizing, and assess the conditions for re-establishing local self-governance. The findings point to deep dissatisfaction among citizens regarding the usurpation of public space, infrastructural collapse, and the general demobilization of the population. While participants express a desire for direct political participation and willingness to engage in informal elections for local councils, legal ambiguity and entrenched political disempowerment prevent concrete steps. The paper highlights the paradox of legally foreseen but practically obstructed participation. Participants perceive local communities as potential centres of democratic decision-making, yet see their revitalization as contingent upon broader political change. Nevertheless, the research identifies further steps for grassroots action, primarily through citizens' assemblies, which may offer a spark for political imagination and a new cycle of struggle against the neoliberal oligarchy, at the very thresholds of local communities.

Keywords

local self-governance, community, political mobilisation, self-organisation, Sava River blocks, action research

Primljeno: 3. 8. 2025.
Prihvaćeno: 20. 9. 2025.

